

DE BOMEN VAN PSALM 1

Bettine Siertsema

Boom aan levend water

Huub Oosterhuis schreef een lied over de bomen van Psalm 1. Maar in tegenstelling tot in de psalm, wordt in het lied geen oordeel geveld over goed en kwaad. Toch zijn de goede en de slechte boom uit de psalm erin te herkennen, en daaruit lijkt af te leiden te zijn dat de boom die wegvluicht in zijn dromen de slechte is. Wil Oosterhuis hiermee zeggen dat dromen niet goed is?

Dr. B. Siertsema is als neerlandica en werkzaam bij de Faculteit der Wijsbegeerte van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Ze is lid van de redactie van Interpretatie.

Lied van de twee bomen

Staan in winterlicht twee bomen
stram gelaten kaal wanhopig.

Horen zij de storm aankomen
sluit de één zijn oren, ogen,
wordt een zwaluw in zijn dromen.

Grijpt de ander met zijn wortels
in nog onderaardser donker

naar nog dieper waterstromen.

(Huub Oosterhuis)¹

Het 'lied van de twee bomen' is geen hertaling of bewerking van psalm 1. Het is op het eerste gezicht zelfs nauwelijks herkenbaar als een lied bij psalm 1. Hier staan niet de rechtvaardige en de goddeloze tegenover elkaar. Het begint niet met een uitbundig 'welzalig' of 'gelukkig', en een veroordeling of 'wee hen' in het tweede deel ontbreekt eveneens.

De eerste regel is nog ambigu: het winterlicht kan positief geduid worden, maar net zo goed negatief: winterlicht kan kil zijn, en komt soms nauwelijks het duister te boven, winterlicht is dan 'licht ternauwernood'. De keus voor een accent op winter meer dan op licht, wordt bevestigd door het vervolg. De bomen zijn stram, gelaten, kaal, wanhopig. Als ik het silhouet van een bladerloze winterboom tegen de lucht zie, moet ik altijd aan deze regel denken. Maar het woord wanhopig maakt die regel tot iets anders dan een raak getroffen natuurbeschrijving. Stram en kaal zeggen vooral iets over het uiterlijk, maar met een kleuring van een moeizaam bestaan. Gelaten klopt ook nog met bomen in de winter: ze wachten gelaten op het voorjaar. Maar wanhopig, dat roept iets ingrijpenders op, dan gaat het niet meer om het uiterlijk, dan gaat het niet meer om bomen. Let overigens op het klankspel: kaal en gelaten assoneren, stram en wán(hopig) ook, maar de o van wanhópig brengt ook een nieuwe klank in de regel, assonerend met het slotwoord van de regel 1.

De tweede strofe verklaart iets van de wanhoop: er komt een storm aan. En van daar af worden de gezamenlijke twee bomen tot twee verschillende bomen. De storm is kennelijk heftig, woedend, een 'desert storm', en ze kunnen niet anders dan die gelaten over zich laten komen, maar ze doen dat op verschillende wijze. De een doet zijn ogen en oren dicht, sluit de harde werkelijkheid buiten en zweeft weg in dromen die geen verbinding hebben met de realiteit, die geen contact meer hebben met de aarde. De ander probeert met zijn wortels nog dieper te komen – en daardoor steviger te staan. En welke reactie het beste is, daar lijkt het lied zich niet over uit te laten.

Levend water

Het verband met psalm 1 dringt zich misschien niet onmiddellijk op, maar is gelegen in het naast elkaar zetten van twee mensen in de twee bomen. En ook in het beeld van de boom zelf. In psalm 1 wordt de rechtvaardige mens vergeleken met 'een boom, wortelend waar water stroomt' (in de vertaling van Gerhardt/Van de Zeyde), of 'geplant aan levend water' (in de vertaling Oosterhuis/Van der Plas). En vooral die laatste vertaling zet ons op het spoor van de overeenkomst tussen die tweede boom en 'de rechtvaardige'. De boom aan levend water is niet zomaar een plaatje van een boom die aan een beek staat en die dankzij gunstige omstandigheden kan groeien en bloeien, maar is het beeld van de mens die zich gedurig drenkt aan de Tora. Het begrip 'levend water' is vooral bekend uit het Johannes-evangelie, waarin Jezus levend water belooft aan de Samaritaanse vrouw. Maar ook in het Oude Testament komt de term voor: Jeremia bijvoorbeeld duidt God aan als de bron van levend water (Jeremia 2:13, 17:13).

De lezing dat de diepe waterstroom in het onderaardse donker de Tora is, wordt nog bevestigd door de plek waar dit lied staat in het Nieuw bijbels liedboek², waar de tekst oorspronkelijk werd gepubliceerd: het staat daar onmiddellijk vóór het 'lied van het hervonden boek'. Daarin wordt verteld hoe onder koning Josia het volk zich als het ware opnieuw bekeert, en de Tora opnieuw tot richtsnoer van het handelen wil nemen: zijn wortels dus uitstrekt naar de bron, of - om in de termen van het lied

¹ Huub Oosterhuis, *Verzameld liedboek*. Kampen 2004, p.747. Het lied is op muziek gezet door Antoine Oomen.

² Huub Oosterhuis, *Nieuw bijbels liedboek*. Baarn 1986, p.115. In *Verzameld liedboek* is het verband losser. Daar is het opgenomen in de afdeling 'Mens op aarde. Liederen over geboorte, liefde, dood.'

te blijven - , zijn wortels naar nog dieper waterstromen laat grijpen.

Kun je nu op basis van deze lezing de boom, de mens die vlucht in zijn dromen, net zo stevig veroordelen als de psalm met de goddeloze doet? Het verschil is dat aan de wegdromende boom geen kwade intenties worden toegeschreven, wat natuurlijk wel zo is bij de goddeloze, 'ploert en schender' (zoals Oosterhuis in een recentere hertaling van psalm 1 de goddeloze aanduidt). Het beeld van de zwaluw roept zelfs psalm 84 op; het gaat hier echter niet om de zwaluw die zijn nest maakt in de tempel, maar een die hoog boven de aarde weg zweeft. Het doodlopen van de weg van die 'goddeloze' en het vluchtige van de dromen hebben dit gemeen: beiden leiden tot niets. Natuurlijk wil het lied niet zeggen dat je niet

mag dromen. Zonder dromen en visioenen zou je blijven steken in gelatenheid en wanhoop. Maar die dromen (en daarmee jijzelf) moeten wel ergens in wortelen om niet te vervluchtigen, te verdampen. Dan bieden die dromen houvast in de stormen die over je komen. Dan ook kun je die dromen handen en voeten geven.

Foto: Anton Sinke